

Forfatter: Henrik Fibæk Jensen

Titel: Jeppe Aakjær

Anvendt udgave: Jeppe Aakjær

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (dsl.dk)

Det Kongelige Bibliotek (kb.dk)

Jeppe Aakjær

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Modtagelse](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)
- [Henrik Fibæk Jensen](#)

Indledning

- ["Jens Vejmand" og "Havren"](#)
- [Aakjær i det litterære landskab](#)

"Jens Vejmand" og "Havren"

"Min far og jeg sang "Jens Vejmand", så tårerne sprang. De kolde hårde sten og de stivfrosne fingre var mere, end et barnehjerte kunne bære. At han så heller ikke fik en gravsten, var dog, når man tager hans liv i betragtning, et mindre onde, men retfærdighed var der ikke meget af". Sådan fortæller Mimi Jakobsen i sin erindringsbog, *Politik i virkeligheden* (1993, s. 109-110), og hendes barndomsminde er næppe enestående. Lige siden Jens første gang dukkede frem bag skærmen i *Politikens* kronik den 22.6.1905 (SV1 185-186), har tårerne flydt både over hans trøstesløse liv og over det hjerteknugende faktum, at han på trods af sin profession ikke engang blev forundt en sten på sin grav!

På Aakjærs tid var det almindeligt, at den fattigste del af landbefolkningen blev sat til at slå skærver, dvs. knuse sten, som blev brugt til vejbelægning. Jens Vejmand er en sådan tvangsudskrevet skærveknuser helt nede på bunden af det danske samfund, som "af sin sure Nød / med Hamren maa forvandle / de haarde Sten til Brød" (SV1 185). Uanset hvornår man kommer forbi - tidligt eller sent, ved sommertid eller vintertid - er han i fuld sving. Han må slide umenneskeligt hårdt for blot at overleve. Omsider dør han så, midt i sit arbejde. Og selvom han brugte hele sit liv på at hugge sten, må han tragisk nok nøjes med et bræt på sit gravsted: "Der staar paa Kirkegaarden / et gammelt frønnet Bræt; / det hælder slemmt til Siden, / og Malingen er slet. / Det er saamænd Jens Vejmands. / Hans Liv var fuldt af Sten, / men paa hans Grav - i Døden, / man gav ham aldrig én" (SV1 186).

Digtet om Jens rummer en umiddelbar social appel, som appellerer til alle aldersklasser. Ja, i TV-serien "Danmarkshistorie" udråber Erik Kjersgaard ligefrem "Jens Vejmand" til "selve indbegrebet af social indignation" (Danmarks Radio 1982). Vi forarges over, at nogen skal døje så krank en skæbne som Jens'. Aakjær henvender sig direkte til læserne ("Og vaagner du en Morgen", "Og ager du til Staden", "Og vender du tilbage"), hvorved vi bliver part i sagen. Vi kan ikke undslå os, vi er førstehandsvidner: Vi ser den gamle olding i de lasede klæder, og vi hører de monotone hammerslag, der danner klangbunden for hans triste liv. Han er generalnævneren for samfundets allerdårligst stillede, som slider livet igennem uden selv at få ret meget ud af det. Når han ikke gør oprør, er det sandsynligvis, fordi han er et af de gammeldags almuemennesker, der affinder sig med deres ulyksalige livsvilkår som noget skæbnebestemt.

Aakjærs andet bedst kendte digt er "Havren" (SV2 141-143), der første gang stod at læse i *Politiken* den 3.9.1916. Dets storhed var så iøjnefaldende, at professor Vilhelm Andersen straks skrev til forfatteren: "Det er sjældent, man ser det fuldkomne, for en Gangs Skyld har jeg truffet det her i Deres Digt" (*Efterladte Erindringer*, s. 166).

Overraskende nok lægger Aakjær synsvinklen hos havren: Det er igennem den, vi opfatter og forstår verden. I første strofe velsigner den sin ejermand: Da havren blev sået, slog han kryds over den "for at gi' mig Helse med paa Vej" (SV2 142), og velsignelsen virkede åbenbart, for gennem juniregnet og julisolen voksede havren sig stor og sund og fik til sidst mere end tyve bjælder på hvert strå. Når der er vindstille, tier den, men når søndenvinden kælent smyger sig om den og puster til dens gule top, kommer dens bjælder i vuggende bevægelser, og til sidst frembringer den overgivent lyde, "som naar gyldne Hamre sammen slaar" (SV2 142). For poetisk anlagte mennesker er klangbilledet dog langt mere fuldtonende. Havren blev sået, "mens glade Lærker sang" (SV2 142), og på en måde, der unddrager sig enhver rationel forståelse, blev denne glædedrukne sang indoptaget i såsæden, hvorved den senere blev en del af den fuldvoksne havre: "Mens i Dug jeg groede Fod for Fod, / groede Sangen sammen med min Rod; / den, som ydmyg lægger Øret til, / hører Lærkens Triller i mit Spil. // Det kan kolde Hjærner ej forstaa: / Jeg er Lærkesangen paa et Straa, / Livets Rytme døbt i Sommerdræ, / mer end Gumlekost for Øg og Fæ" (SV2 142). De, der besidder hjertets ydmyghed, hører i bjældeklangen "Lærkesangen paa et Straa" og bliver således i enkelte lykkelige stunder af kosmisk karakter ét med "Livets Rytme". Forestillingen om den underskønne lærkesang, der overlever i strået, giver digtet dets helt særegne karakter. Aakjær er velsagtens den eneste danske digter, som kunne være kommet på den tanke!

Men ikke nok med det. Den gennemsunde havre synger ikke blot, den *ringler* også, som det hedder med et af Aakjærs mange lydmalende ord. Når aftenklokken i det fjerne ringer solen til ro, sekunderer havren den refleksagtigt: "og naar Aftenklokken ringer Fred, / staar jeg paa min Taa og ringler med. // Jeg skal ringle Barnet til dets Seng, / ringle Taagen op af Sump og Eng, / ringle Freden over Hjemmet ind, / ringle Bønnen frem i fromme Sind" (SV2 143). Denne velsignede, sindsberoligende ringlelyd, der forkynder Guds fred over land og by, udgør vor egentlige nationalmelodi. De "kolde Hjærner" ryster selvsagt opgivende på hovedet ved snakken om den bedende havre og fastslår med naturvidenskabelig strengthed: Når blæsten sætter havrens bjælder i bevægelse, opstår der friktionslyde, som for overfølsomme sjæle *kan* minde om lærkesang, kirkeklokker og meget andet. Det er der ikke noget uforklarligt i!

Digtene om vejmanden og havren viser spændvidden i Aakjærs forfatterskab. Medens "Jens Vejmand" er et socialt digt båret af en fnysende indignation, som virker overrumplende stærk, netop fordi den er udtalt og overlader harmen til den følsomme læser, er "Havren" et naturdigt udsprunget af en dybfølt glæde og forundring over den livgivende cyklus (fra såsæd til havre), bonden år efter år sætter i værk. Digtene udgør to højdepunkter i to parallelt løbende tendenser i Aakjærs forfatterskab: På den ene side var han en social engageret skribent, der med sin pen kæmpede for samfundets dårligst stillede, på den anden side var han en følelsesbetonet digter, der nærrede en vegetativ drøm om "blot" at være til stede i og beskrive den jyske natur, han elskede så højt. Med sin *forstand* beskrev han uretfærdigheder i det bestående samfund og kæmpede for en samfundsomvæltning, der ville bringe undertrykte klasser op i lyset, med sine *følelser* var han bundet til naturen og til sine barndomsminder. Vil man forsøge at 'forklare' denne særegne dobbelthed i Aakjærs forfatterfysiognomi, må man skruetiden tilbage til dengang, det alt sammen startede. Hans egenart som forfatter blev nemlig i udpræget grad bestemt dels af det sind, han arvede efter sin forældre, og dels af hans opvækstvilkår (se biografien).

Aakjær i det litterære landskab

Derude fra Kjærene (1899) kaldte Aakjær med demonstrativ tydelighed sin første digtsamling. Længere kan man næsten ikke komme væk fra den københavnske stenbro! Helt ud i titlerne på sine bøger - *Fri felt* (1905) og *Rugens Sange og andre Digte* (1906) - markerede Aakjær sit tilhørsforhold til *den jyske bevægelse*, som opstod i starten af 1900-tallet. Bevægelsens medlemmer, der ud over Aakjær talte navne som Johannes V. Jensen, Marie Bregendahl, Johan Skjoldborg og Thøger Larsen, insisterede på at beskrive livsvilkårene på netop deres hjemstavn med en hidtil uhørt grad af realisme og stoflig sanselighed. Set gennem hver deres individuelle optik kortlagde de både det jyske landskab - heden, åerne, markerne - og de mennesker, der levede i det. Hjemstavnsforfatterne anskuede altid mennesket i dets nødvendige samspil med naturen - bondens fundamentale afhængighed af jorden og vejret - og de var konstant optaget af at udforske de faktorer, der bestemmer den retning, et menneskeliv tager. Hvordan er forholdet mellem sociale betingelser, arvemæssige dispositioner, tilfældigheder og ... skæbnen? Det er store spørgsmål, der tumles med i hjemstavnsforfatternes værker, men det sker altid i et letforståeligt sprog. Ja, det vil sige, nogle af digterne - herunder Aakjær - skrev undertiden på dialekt, hvilket drev de københavnske anmeldere til vanvid!

Biografi

- [Hjemme - Barndomsårene i Aakjær \(1866-1884\)](#)
- [Hjemløs - Ungdomsårene i landflygtighed \(1884-1907\)](#)
- [Hjem - Manddomsårene på Jenle \(1907-1930\)](#)

Hjemme - Barndomsårene i Aakjær (1866-1884)

Jeppes Jensen, som Aakjærs fødenavn lød, blev født i den fattigste af landsbyen Aakjærs seks gårde den 10.9.1866 som søn af gårdejer Jens Peder Jensen og Kathrine Marie Jeppesen. Forældrene var diametralt forskellige mennesketyper: Faderen var udadvendt - han lo hjerteligt - rationel og engageret i politiske og samfundsmæssige spørgsmål, moderen var indadvendt - hun smilede vemodigt - emotionel og ligegyldig over for alt, hvad der lå uden for hjemmets fire vægge. Også på det religiøse område var de hinandens modsætninger: Hun satte livet igennem sin lid til Gud, mens han tvivlede på, om der overhovedet eksisterede en almægtig skaber (for husfredens skyld skilte han dog aldrig med sin spirende vantro).

Da Aakjær på sine ældre dage skrev sine erindringer, var han helt på det rene med, at hans forældre hver på deres måde havde præget "mit Væsens Rod og de Kilder, hvoraf saa meget i min Digtning udspringer" (*Fra min Bitte-Tid*, s. 94). Faderen "repræsenterede Døgnets Prosa", mens moderen udgjorde "Poesien i Dagens Liv" (*Fra min Bitte-Tid*, s. 83), og denne dobbelthed måtte Aakjær resten af livet spænde over. Slagordsagtigt kan man sige, at arven fra faderen fortrinsvis kom til udtryk i hans prosa (de agitatoriske romaner, kamptalerne), mens arven fra moderen overvejende udmøntede sig i hans poesi (naturlyrikken, mindedigterne). Selv mente Aakjær, at "Arven fra Mors Side er langt den stærkeste i mig" (*Fra min Bitte-Tid*, s. 54). Aldrig glemte han de lyksalige timer, hvor han sammen med hende - eller alene - strejfede om langs Karup Ås bredder: "Det er sikkert disse paradisiske Enge, disse endeløse Flader af den mest uberørte Natursarthed og Farveynde, der sammen med de dybe Vældkilder af Inderlighed og Følsomhed i min Mors Bryst har gjort mig til den Digter, jeg er" (*Fra min Bitte-Tid*, s. 80).

Næst efter forældrene fik Niels Jakobsen størst betydning for den unge Aakjærs udvikling. Han havde ham som lærer i sit sidste skoleår på Fly Skole (1879-80), og "hver Dag under den nye

Lærers Undervisning blev mig en Oplevelse. Jeg havde kun et Aar tilbage af min Skolegang, da Jakobsen blev Lærer, men dette Aar fik hundredfold mere Værdi for mig end alle de seks foregaaende tilsammen" (*Drengenaar og Knøsekaar*, s. 9). Med den nye lærer kom også den nye tid med ét slag til den gamle landsby: Inspireret af Grundtvigs og Kolds lovprisning af "det levende Ord" erstattede Jakobsen åndløst terperi og ufordøjjet udenadslæren med engageret fortællekunst: "Nej, nu stod Verden ikke til Paaske! Degnen fortalte *Æventyr* - i Skolen! Ja, ikke nok med det, han fortalte ogsaa Bibelskhistorie, Danmarkshistorie, Geografi! Alt fortalte han. Det hændte, at vi sad i et Skrupgrin, saadan fortalte han" (*Drengenaar og Knøsekaar*, s. 8). Den opvakte elev blev snart lærerens yndling og begyndte at komme i hans hjem, hvor han lånte bøger af B.S. Ingemann, St.St. Blicher, Carit Etlar og mange andre. Uden Jakobsen ville Aakjærs liv *måske* have formet sig helt anderledes: "Det er slet ikke godt at vide, hvad min Skæbne vilde være bleven, hvis ikke jeg havde faaet denne dygtige Lærer i mit 12te Aar. I al Stilhed førte han en ny Verden med sig, Sangens, Poesiens, Skønhedens Verden; og jeg aabnede mine unge Sanser og drak af de friske Kilder, som Planterne drikker Sommerregnen efter Ugers Tørke" (*Konge, Adel og andre Sallingboer*, s. 222).

Med liv og sjæl engagerede læreren sig i sin elevs fremtid. Drengen havde så gode evner, at han for enhver pris måtte holdes til bogen, og derfor sørgede Jakobsen for, at han blev optaget først på Staby Højskole (ved Ringkøbing) i 1882 og derefter på Blaagaard Seminarium (i København) i 1884. Endnu inden Aakjær var fyldt tyve år, var han således godt på vej mod en fremtidig livsgerning som lærer.

Hjemløs - Ungdomsårene i landflygtighed (1884-1907)

Afrejsen til København i efteråret 1884 betød et definitivt farvel til barndommens verden. Hvilken omvæltning: Fra den lille jyske landsby, hvor alt var statisk og forudsigeligt, til den store sjællandske metropol, hvor alt var dynamisk og uforudsigeligt! Og Aakjær forstod til fulde at udnytte de talløse muligheder, storbyen gav: Flittigt gik han til foredrag, overværede skuespil, frekventerede museer, udforskede biblioteker osv. Og så tog han for alvor fat på at læse de nye, realistiske forfattere: "al min Læsning blev herefter afgørende bestemt af mit Hang til at følge Realismens Fane og lade dens Bøger og Ideer gennemsyre hele min Opfattelse af Livet og Samfundet" (*Drengenaar og Knøsekaar*, s. 68). Når det moderne gennembruds bannerfører, Georg Brandes - "en herlig rensende Aand i Verdensformat" - gik på talerstolen, var Aakjær næsten altid at finde blandt tilhørerne, og han bevarede livet igennem en knusende respekt for "vort magelige Lands aldrig hvilende Samvittighed" (*Muld og Mænd*, s. 122). Brandes lærte ham, at kendetegnet på al levende litteratur er, at den sætter problemer under debat.

Aakjærs begejstring for den nye realisme medførte, at han nødvendigvis måtte tage afstand fra sin barndomsverden derhjemme ved Karup Å. Jo mere han fordybede sig i alt *det nye* - litterært, filosofisk, politisk - jo mere kom han til at foragte alt *det gamle*.

"Jeg sugede den ny Tid ind gennem alle Porer, mens jeg mere og mere fyldtes af Haan og Overbærenhed med det, jeg havde levet i derhjemme. En ny Erasmus Montanus var under Udformning. [...] en som var fyldt til Halsen af alt det, som moderne var, inden for Literatur og Nyttefilosofi, halvfordøjede Floskler og Spekulationer over Gud og Tilværelsens Gaade, der "frygtløst bekrammedes af Poge". Men en skøn Tid var det, og i min barnlige Uforstand troede jeg at have forstaaet det altsammen, længe forinden jeg endnu havde nemmet Tilværelsens Abc. [...] den spændte Hjerne berusede sig i den nye, stærke Vin, mens jeg fyldtes af en lidt for barnlig og naiv Selvgælde, og den Verden, hvor jeg dog, naar alt kom til alt, havde min Rod, syntes at ligge fjernt, fjernt bag et umaadeligt bredt og diset Hav"

(*Drengaar og Knøsekaar*, s. 69-70).

Selvom Aakjær brugte en stor del af døgnets timer på at indsuge den ny tid, fik han alligevel også tid til at passe sine studier, og i juli 1886 tog han en præliminæreksamen. Optændt vendte han tilbage til sin hjemstavn, hvor han ved årsskiftet 1886-87 holdt nogle 'revolutionære' foredrag på Fly Skole, som medførte, at han kom til at sidde 17 dage i Viborg Tugthus! Et halvårskursus på Askov Højskole i vinteren 1887-88 blev en "sær, tosset Baglæns-Dans, der da næsten heller ingen Rolle kom til at spille i mit Liv [...] Jeg havde gennemløbet en ungdommelig brusende Ungdomsudvikling, hvor alt stod i Realismens Tegn, nu blev jeg henført til denne Romantikens sikre Borg og Fæste, hvor Halvfjerdsernes Mænd aldrig blev nævnt uden Skuldertræk" (*Drengaar og Knøsekaar*, s. 190).

Men selvom Aakjær så på højskolerne med overbærenhed, forhindrede det ham ikke i at tage arbejde i selvsamme regi! Efter et kort mellem spil som børnelærer på Elbæk Friskole (1888-89) blev han ansat først på Hjørlunde Højskole (1891) og derefter på Københavns Højskole (1891-92). Lærergerningen bekom ham vel: "Jeg var rigtig i mit Es som Højskolelærer og tog mig ingenlunde Opgaven let. Jeg var langt mere belæst end unge Mennesker i Almindelighed. Mine Foredrag var ikke frie Emner om alt mellem Himmel og Jord, som det dengang var Mode paa Højskolerne. De handlede om Realiteter og optog mig selv med Liv og Sjæl" (*Før det Dages*, s. 82). Da han praktiserede en "konfessionsløs" undervisning baseret på Darwin og Brandes, blev han til sidst fyret (højskolen byggede jo i bund og grund på et kristent menneskesyn).

Afskedigelsen medførte, at Aakjær tog hele sit liv op til revision: Nu ville han ikke længere være lærer, men derimod faghistoriker. Først brugte han tre år (1892-95) på at tage den forhadte studentereksamen, som var en forudsætning for, at han kunne blive immatrikuleret ved Københavns Universitet, og derefter studerede han historie i tre år (1895-98). Den lærer, der fik størst betydning for ham, var professor Kristian Erslev, som oplærte ham i den kildekritiske metode, der adskiller den professionelle historiker fra amatøreren.

Når Aakjær på trods af sin lidenskab for historie alligevel ikke fuldførte sit studium, skyldtes det, at han konstant måtte påtage sig tidskrævende arbejdsopgaver: korrekturlæsning, udarbejdelse af rigsdagsreferater, undervisning m.v. I modsætning til sine ugifte studiekammerater var han nemlig familieforsørger: Han var i 1893 blevet gift med Marie Bregendahl, datter af den rigeste gårdejer derhjemme fra. Ægteskabet var ikke lykkeligt, dels fordi de havde store økonomiske problemer at slås med, og dels fordi deres sind ikke var stemt i samme toneart. De var simpelthen *for* forskellige: Han kunne leve af kærlighed og kildevand, hun kunne ikke nøjes med en tilværelse på kredit: "Jeg stakkels Fantast! Alle mine glødende Ord og Bønner afvæbnedes med én eneste Glose: *Huslejen!*" (*Før det Dages*, s. 159). De blev skilt i 1900.

Når Aakjær opgav sine universitetsstudier, var det dog ikke 'kun', fordi han var overbebyrdet med erhvervsarbejde. I slutningen af 1890'erne stod det ham nemlig mere og mere klart, at hans livs bestemmelse var at blive digter - ikke historiker. Vejen frem til denne erkendelse var brydningsfuld.

Selvom Aakjær kom til at bo i København i adskillige år, affandt han sig aldrig med storbylivet. Det var forfærdeligt, fordi det underminerede alt smukt og godt: "København er saa ond imod ens Idealer; hvad der var i én af Godt og Fint, det forgroves og overdrages med Skimmel i en By som denne. Hvad man saa op imod med Taarer i Øjnene og Glød i Kinderne, det blir herinde saa inderligt lurvet og stygt. Man maa bo paa Landet for at være god og uskyldig" (*Før det Dages*, s. 149-150). Den bondefødte Aakjær kunne simpelthen ikke falde til i storbyens kogende heksekedel, og de ungdomsår, hvor han mere eller mindre fast boede i København, forblev

derfor på alle måder udlændingear gennemsyret af både fysisk og eksistentiel hjemløshed. Dog begyndte han ved udgangen af 1890'erne at finde fodfæste.

På tærsklen til det nye århundrede indså han nemlig, at den gamle jyske bondekultur rummede fundamentale livsværdier, som var gået tabt i storbyens inferno. Han blev født som digter, da han helt ind i sine hjerterødder forstod, at han *aldrig* kunne frigøre sig fra sit barndomsmiljø, at den inderste kerne i hans kunstneriske talent havde sin rod i den sunkne verden derhjemme, og at hans digterkald bestod i at fastholde den tabte tid og give den poetisk fylde. Denne erkendelse udgjorde vendepunktet i hans voksne liv. Nu var han for alvor *på vej hjem*.

Hjem - Manddomsårene på Jenle (1907-1930)

Efter at Aakjær havde fundet sin emnekreds - det jyske - og efter at han i 1902 havde mødt sit livs store kærlighed - Nanna Krog - blev trangen til at vende hjem uimodståelig. Åndelig talt søgte han tilbage til sit udgangspunkt med sine første bøger, nu resterede blot den fysiske returnering.

Sammen med sin bror Jens fik Aakjær i 1906 mulighed for at erhverve et jordstykke ca. 10 km nord for Skive. De slog til, og i april 1907 flyttede Jens og det nygifte ægtepar Jeppe og Nanna Aakjær ind på Jenle (et jysk udtryk for enlig, ensom). Mange års trøstesløshed var omsider til ende: "Den Gaard er for mig en Hvilestilling. Vi gaar altid tilbage til den Hvilestilling, som Barndomstiden har været for os" (*Hver 8 Dag*, 20.10.1907). Jens stod som ejer af gården, ægteparret Aakjær som lejere. De to brødre ville dele arbejdsopgaverne imellem sig: Jens skulle drive gården, Jeppe skulle leve af sin pen.

Det kom slet ikke til at gå som planlagt. Jens formåede ikke at drive et rentabelt landbrug og måtte derfor allerede efter et par år forlade Jenle. Aakjær blev boende på gården, der blev overtaget af et konsortium, og først da han i 1919 fik råd til at købe konsortiemedlemmerne ud, blev han enejer af Jenle. I 1920'erne brugte han store summer på at udbygge og forskønne sin gård - både udendørs og indendørs. Dens bankende hjerte var og blev dog hans arbejdsværelse: "Ingen Bondes Hjem, ingen Lærds Hjem, men en Drømmers forunderlige Enestue, hvori Bøgerne, Bøgerne paa Lofter, Hylde og tunge Reoler staar som en Skare af Skikkelser og Skæbner, usynlige omkring Jyllands nu saa navnkundige Sanger" (Emil Bønnelycke, *Berlingske Tidende* 18.1.1922). I denne enestue med den vidunderlige udsigt over Astrup Vig fuldbragte Aakjær i årene 1907-30 sit forfatterskab.

Hverdagernes nøjsomme arbejdsomhed blev kun afbrudt af månedlange foredragsturneer, studieophold i København og Jenle-festerne. I perioden 1910-29 afholdt Aakjær hver sommer en stor fest (med årene 1919, 1927 og 1928 som undtagelser). Nanna Aakjær fortæller: "fra nær og fjern kom folk for at se og høre rigets store mænd. Det var jo før film, radio og fjernsyn gjorde mødet med de kendte ansigter til noget dagligdags. Man kendte kun lederne, idealerne - eller de arge fjender - fra aviser og bøger. Her saa man dem i kød og blod, tolkende de emner, der var tidens og dagens. Det var oplevelser, som de, der var med, aldrig glemmer" (*Skive Folkeblad* 25.2.1961).

Jenle-festerne, som samlede 2.000-8.000 mennesker, startede kl. 16 (efter kirketid). Aakjær og hans private gæster spiste middag med rødvin til kl. 12, så de var allerede i højt humør, inden festen startede. Når tiden var inde, blev der ringet med klokkekneblen, og deltagerne marcherede under musikledsagelse fra gårdspladsen foran stuehuset ad flagalléen ned til festpladsen ved stranden. Her blev de røde faner opplantet foran talerstolen, og festen tog sin begyndelse.

Man startede med en fællessang, der ofte var lavet specielt til lejligheden. Thøger Larsens "Danmark nu blunder den lyse Nat" er f.eks. skrevet til Jenlefesten i 1914. Så bød Aakjær velkommen, hvorpå først den indbudte foredragsholder og derefter han selv besteg talerstolen. Tit talte de om det samme spørgsmål. Blandt de emner, der blev sat under debat, kan nævnes husmandssagen, forholdet mellem kristendom og socialisme, herremandsvældet, militarismen, første verdenskrig, det sønderjyske spørgsmål, hedens opdyrkning, folkeoplysning, fædrelandskærlighed og klassekamp. Blandt gæstetalerne må nævnes H.P. Hansen, F.J. Borgbjerg, P. Munch, Thorvald Stauning, Ove Rode, Johan Skjoldborg, K.K. Steincke og Johannes Buchholtz. Ind imellem talerne stod indbudte sangere for underholdningen.

Aakjærs tankevækkende, skarpe og samtidig humoristiske tale bragte altid "den alvorligt lyttende Forsamling til at stormle eller storle, for at tale Bjørnsonsk. Det sang i Luften fra Jeppe Aakjærs Hammer, Øksehug og Køllesving mod falske Guder, og den nationale Gemenhed i Hof- og Statskalenderen" (Emil Bønnelycke, *Politiken* 9.7.1923). Med "flagrende Haarmanke" slog han et slag "for de Smaa i Samfundet og i Særdeleshed for den danske Husmand, altid baaret af hans Livsvirkes og Digtningens Grundtone om Folkets Lykke, der skal være vor Lov" (Johannes Fønss, *Social-Demokraten* 24.10. 1940).

Når talerne og sangene var overstået, kom der gang i de medbragte madkurve. Efter at den værste sult var stillet, gik mange af de ældre festdeltagere hjem. Sommernatten stod nemlig i de unges tegn, og der var nok at tage sig til: På stranden var der restaurationstelte, iskageboder, lykkehjul, gynger o.m.a. Alkohol var strengt forbudt, så man måtte nøjes med kaffe, der til gengæld blev konsumeret i spandervis. Mens de unge badede, legede og dansede, fortsatte Aakjær og hans gæster festen indendøre. Nogle år var op imod 80 mennesker samlet i hans tætpakkede stuer til et højt værdsat tagselvbord. Overalt stod eller sad folk og spiste, mens de diskuterede talerne og sang Aakjær og Bellman. Ud på aftenen samledes alle på ny på festpladsen, hvor Aakjær læste op af egne værker. Festen sluttede omkring midnat med et gigantisk fyrværkeri. I sandhed en storslået afrunding på en dejlig dag.

Den ydre festivitas var ikke at foragte, men den egentlige kerne i Jenlefesterne var trods alt talerne. I første omgang blev de ivrigt diskuteret af festdeltagerne, og i anden omgang gav de tit anledning til en hed avisdebat. Med rituel forudsigelighed tog egnens borgerlige aviser år efter år skarpt afstand fra de "socialistiske Krigshyl", som "Klassehadets Apostel" udstødte fra Jenles talerstol (*Skive Venstre-Blad* 7.7.1925). Men også i de landsdækkende aviser blev Aakjærs tale ivrigt kommenteret (den blev altid bragt som kronik i *Politiken*). Han tog kritikken i stiv arm: Som en fuldblods socialist havde han nu én gang sine markante meninger, som han for enhver pris måtte indvi omverden i. De var ikke noget ydre, påklistret, som han kunne tage frem ved passende lejligheder og lade ligge ved andre, nej, de udgjorde den inderste kerne i al hans virken. Lakonisk fastslog han, at "alt mit Liv har været Agitation", at agitationen er "den Muld, hvorfra jeg er groet, den Undergrund, der nærer min Digtning som mit inderste Væsens Rodtrævler" (*SV4* forord).

Man behøver blot at læse en enkelt af Aakjærs taler - "Herremænd" fra 1911 (*SV4* 407-419) - for at forstå, hvorfor han vakte så stort postyr. Talen er ét langt ætsende angreb på *herremanden*, der "har redet vort Folk som onde Drømme lige fra Historiens Gry" (*SV4* 407): "I de sidste 3-400 Aar har den danske Adel levet paa en topmaalt Meningsløshed; den har krævet og faaet udleveret det meste af den danske Jord for sig uden nogensinde at ha' vendt saa meget som en Spadefuld af den" (*SV4* 409). Herremanden er "*Samfundssnylteren i Renkultur*" (*SV4* 409), som igennem århundreder har gjort bondens lod urimelig tung. Stavnsbåndets løsning i 1788 og Junigrundloven i 1849 udgjorde to vigtige milepæle på vejen frem mod herremandens endeligt, men med den reaktionære Grundlovsrevision i 1866

genvandt han desværre nogle af sine rettigheder. Den reviderede Grundlov er at sammenligne med

"en vældig Karosse, hvori Borgerne steg ind efter Rigdom og Rang. Først steg alle de *Besiddende* ind; de sidder mageligt med Puder i Ryggen og Pengeposen paa Skjødets; saa krøb efterhaanden de andre efter, Obersten med Sabel og Uniform, Embedsmanden med Paraply og Hattefutteral osv. osv. Men da de saakaldte simple Folk begyndte at entre Vognen, blev der brat givet Faresignal; Karossen satte sig i Bevægelse, nogle havde kun det ene Ben oppe i Vognen, saadan som Husmænd og Landarbejdere. Andre, som Kvinderne og Tyendet og de 25-aarige, havde slet ikke faaet Tav endnu"

(SV4 415).

Fra sin plads i karossen råber Aakjær til "Grundlovens Stedbørn", der i et halvt århundrede har løbet stakåndet efter vognen, at de ikke skal give op. En dag får også de plads i vognen, og så får den nok en helt anden kurs!

Dramatisk afrunder han talen med at beskrive et maleri, som han vælger at kalde "Herskabet vender hjem". Sådan som han husker det, er det opdelt i to halvdele, der er tydeligt adskilt af et dige. På den ene side af diget ser man en glad godsejer, der i en herskabelig vogn er på vej hjem til sit gods sammen med nogle damer efter en lang dags fornøjelige sysler: "Der flirtes, der les, der nydes; Hestene traver, Vognen fjedrer under sin Skønhedsbyrde. Det er Lykken paa fire rullende Hjul" (SV4 418). På den anden side af diget ser man en forkuet landarbejder, der er på vej hjem efter "en lang, udmattende Arbejdsdag; han er rygbøjet og krogknæget, hans Dragt er lappet paa Kryds og Tværs" (SV4 418). Maleriet gengiver det øjeblik, hvor han "forskræmt" hilser på sit herskab: "Dette Dige [...] sætter Skjel mellem to Verdner; paa den ene Side dem, *der nyder uden at arbejde, paa den anden Side dem, som arbejder uden at nyde*" (SV 4 419). Og så henvender Aakjær sig pludselig direkte til sine tilhørere, som for de fleste vedkommende står på samme side af diget som landarbejderen: Måske er den tid ikke så fjern, hvor "I tog Mod til jer *og sprang over Diget* for at indføre en hel ny Samfundsskik. Det er dette Spring over Diget, som vi alle venter paa; det er dette Spring over Diget, der skal indlede en hel ny Tid, hvor der kanske er lidt færre Herremænd, men til Gjengæld flere lykkelige Hjem" (SV4 419). Man forstår så sandelig godt, at de velbjærgede hadede Aakjær af et godt hjerte: Han opfordrede jo direkte de udbyttede - tilværelsens forfordelte - til at invadere deres ukrænkelige territorium!

Efter et langt liv i stridens tegn døde Aakjær pludselig den 22.4.1930. Som sædvanlig stod han op ved 7-tiden:

"Han [...] talte muntert med alle - var ligefrem oprømt. Saa gik han ned i sin Spisestue og drak Morgenkaffe. For Enden af Bordet staar der et Bur med to kurrende, blaagraa Turtelduer. Han tog de tamme Dyr ud af Buret, løftede dem op i sine Hænder, talte med dem og sang og fløjtede for dem, og de svarede ham. Saa gik han ud i sin Sydhave og tog fat paa Arbejdet. Han havde faaet Skuffejern med Hjul under, og det var han meget glad ved. [...] Saa har han følt sig træt og er gaaet tre Skridt hen til en hvid Bænk - og der faldt han forover med Ansigtet mod Jorden - en Omfavelse, et Kys mod den Jord, han altid havde elsket. [...] Det føles digterisk forsvarligt at se et Symbol paa Mandens hele Liv i de Morgentimer: Staa glad op, lege med fløjtende Fugle, dyrke Jord og kæmpe mod Ukrudt. Og saa segne mod Jorden midt i det klare Solskin - løftes op og bæres bort i en elsket Kvindes Arme"

(Buchholtz: *Sidste Rejse*, s. 17-18).

Den elskede kvinde var selvfølgelig Nanna. Da hun sammen med en veninde gik ud i haven

hen på formiddagen, "fandt hun Digteren liggende med Ansigtet mod Havens Grus. Først troede fru Aakjær, at han var snublet, men da hun forsøgte at hjælpe sin Mand op, var han stiv og tung. Døden var allerede indtraadt. Uden at faa sagt Farvel til nogen havde Digteren udaandet mellem sine kære Rosenbuske" (*Jyske Tidende* 23.4.).

Forfatterskabet

- [Det religiøse spørgsmål - "disse evige Abespring mod Maanen"](#)
- [Det jyske bondeliv - Det velsignede arbejde](#)
- [Det jyske bondeliv - Den forbandede udbytning](#)
- [Tematisk sammenfatning - Mindets og forandringens digter](#)

Tegneren og forfatteren Achton Friis var en dag i 1897 på cykeltur med Aakjær:

"Det var en Efteraarsmorgen for længe siden, at vi paa vore Cykler havde stridt os op paa en af Fjendsherreds højeste Banker. Nu stod vi her og saa ud over det vide Land, hvor Sol og Taager stredes. Vi var længe tavse. Omsider greb han min Haand og udbrød: "Kære Friis, hvor vilde jeg gerne her ha' drukket Dus med Dem, for her synes jeg egentlig, at vi først virkelig mødes. Skade, at vi mangler baade Glas og Flaske. Men se her - jeg har et Par Pærer i min Lomme, lad os *spise* Dus i dem!" Saa krydsede vi vore Arme og bed i den søde Frugt. Og dér blev vi dus. - Det er treogtredivende Aar siden, at Synet af vor fælles Fødejord fik os til at mødes paa denne Vis efter nogle Maaneders Bekendtskab i Storbyen. Men "vi glemte 'et aaler i wo Daww!'"

(*Nationaltidende* 23.4.1930).

Der er noget helt symbolsk over den måde, hvorpå Friis og Aakjær spiste dus i pærer ved synet af "vor fælles Fødejord". Fra banken skuede de ud over det velsignede land, som i hvert fald Aakjær kom til at bruge størstedelen af sit liv på at kortlægge.

Han fandt sin livsopgave ved indgangen til det nye århundrede: "Fra Aaret 1900 har jeg været klar over min Digtningens Art og Retning; det har hele Tiden siden været en stadig og rolig Vækst uden Svinkeærinde, uden Omvendelser eller større larmende Gennembrud [...] Som Digter var jeg baade i Vers og i Prosa decideret bestemt af mit jyske Milieu, der mere og mere sugede mig helt til sig. Mine Æmner var saa at sige udelukkende jyske" (*Efterladte Erindringer*, s. 69). Med sin første roman, sin første digtsamling og sine to første novellesamlinger fra årene 1899-1901 afstak han sit territorium: Fjends Herred. I altovervejende grad digtede han på sine barndomsminde: "det Jylland, som jeg tænker paa og egentlig stærkest interesserer mig for, er det, som jeg har fulgt til Graven" (*Hver 8 Dag*, 23.8.1903). Da Aakjær havde afgrænset sin emnekreds både geografisk og tidsmæssigt, faldt der ro over hans sind: "Især 1899 blev mig et betydningsfuldt Aar, hvor jeg som Menneske sprængte min Slavelænke og som Digter tog mit Rige i Besiddelse" (*Før det Dages*, s. 197). Han havde pålagt sig selv en opgave, der gav hans liv en mening og et formål.

Aakjær var utrolig produktiv inden for næsten alle genrer. Hans skønlitterære forfatterskab består af 6 romaner, 5 novellesamlinger, 5 skuespil og 6 digtsamlinger, og han har selv præciseret det synspunkt, hvorunder disse værker må anskues:

"Selv i min Digtning vil det være klogt under alle de mere eller mindre fantasifulde Lag at søge Kulturhistorikeren. Mine Romaner og Noveller, ja mange af mine Digte med, er uangribelige historiske Dokumenter fra min egen Tid. Jeg har sjældent spundet noget ud af Luften. Det er Historikeren i mig, der har Digteren ved Haanden, ikke omvendt, og jeg vilde betragte det som

Jeppe Aakjær,

en Skam, om nogen med Rette kunde sige, at det eller det Træk i min Digtning ingen Grund har under Fødderne"

(*Før det Dages*, s. 196).

Hans faglitterære forfatterskab omfatter indsamling og bearbejdning af folkesagn, et digert trebinds værk om Steen Steensen Blicher, taler og foredrag (hvoraf en stor del er samlet i SV4) og omkring 2000 sider lokalhistoriske afhandlinger (samlet i SV5 og i 6 bind *Studier fra Hjemstavnen*). Endvidere skrev han på sine ældre dage fire erindringsbøger, hvoraf det første - *Fra min Bitte-Tid* (1928) - helt klart må medregnes til hans hovedværker. Kort sagt: Den produktion, den myreflittige Aakjær efterlod sig, er uhyre omfangsrig. På tværs af genrerne skal her redegøres for nogle hovedtemaer i forfatterskabet.

Det religiøse spørgsmål - "disse evige Abespring mod Maanen"

Det religiøse åg lå tungt på den unge Aakjærs skuldre. Han var opvokset i et miljø, hvor alle var vanekristne (med faderen som en delvis undtagelse), og det var først gennem egne studier og gennem mødet med brandesianismen, at han frigjorde sig fra enhver tro på transcendentale magter.

Nu forholdt det sig ikke sådan, at han slet ikke interesserede sig for Bibelen. Da han sad indespærret i Viborg Tugthus i januar 1887 for gudsbespottelige foredrag, brugte han således opholdet på at læse både det gamle og det nye testamente! Månedens efter skrev han til Marie Bregendahl: "I det øjeblik, da jeg bliver udråbt overalt for fritænker - ja, for *gudsbespotter*, da sidder jeg som hensunken i Vorherres favn med hjertet fyldt af barnetroens milde fryd - åja hvor lykkelig er jeg ikke, mer end menneskelig lykkelig ved denne pagt jeg så varmt har fornyet med helten fra Golgatha" (Brovst: *Jeppe og Marie*, s. 111). Pagten holdt kun et års tid eller to. Allerede da han var på Askov Højskole i vinteren 1887-88, så han "med ophøjet Overbærenhed paa al blødhattet Grundtvigianisme" (*Drengeaar og Knøsekaar*, s. 191). Alligevel skrev han til Marie:

"Af alt hvad ondt jeg maa friste, lad mig dog aldrig miste min *Barnetro*. Intet Menneske er lykkelig uden den. Ja, maa jeg faa beholde den uskadt, men det er tit som vilde den svigte mig, som vilde den tage til at gaa under for mig, men kunde jeg rigtig komme til at bede Gud om Lov til at beholde den, bede ret ømt og mildt og barnligt og kjækt op mod Guds Ansigt, mon jeg saa ikke nok fik Lov til at beholde den, da jeg ønsker det saa inderligt"

(Bjerre: *Breve fra Jeppe Aakjær*, s. 36).

Skelsættende blev de to første uger af 1890, som Aakjær brugte på at læse Charles Darwins *Arternes Oprindelse* (1859). Denne bog blev bestemmende for hans endelige opgør med kristendommen: "Hans Bog er Nøglen til mangt et aflaset Rum i Livets Labyrinth, mangt et Rum som Præsterne har hængt Guds Segl paa som helligt og ubrydeligt. Han respekterer ikke de Segl - og Videnskaben bør ikke respektere dem - han bryder dem uden at agte disse selvgjorte Seglgjemmeres afmægtige Forbandelse. Nu sejrer Videnskaben, nu brydes Præstevælden!" (Bjerre: *Breve fra Jeppe Aakjær*, s. 54). Aakjær mente, at videnskaben - Darwins evolutionslære - og troen - Bibelens skabelsesberetning - gensidigt udelukkede hinanden, og han valgte ved indgangen til 1890'erne éntydigt side til fordel for videnskaben: "*Det gamle og nye Testamente* er smukke Sprogmindesmærker: flunkende, flammende Fantasier, med Poesiens ringlende Guldklang i Sproget, - men de er for gamle at leve paa for Nutidsmænd.

Jeppe Aakjær,

Nej, det *nyeste Testamente*, det skreves af *Charles Darwin*, og det vil ha bærende Kraft for Aandens Udvalgte endnu i Aarhundreder" (*Før det Dages*, s. 104). Resten af sit liv forblev Aakjær en helbåren fritæinker: "Religionen det er Menneskeslægtens Barneble, og de frie stærke Aander har altid været saa temmelig gudløse" (Bjerre: *Breve fra Jeppe Aakjær*, s. 142).

Sin interesse for Bibelen slap han dog ikke. I 1890 udarbejdede han et stort, aldrig udgivet manuskript om *Det Gamle Testamente*, som han kaldte *Bibelske Randgloser*. Punkt for punkt opremsede han de mange uretfærdigheder, den hellige bog rummer, og hans konklusion var knusende:

"Der er mægtigt skønne poetiske Partier, men den største Part støder dog vor Følelse og Moral. [...] Han er en vild Gud, de 5 Mosebøgers, bloddrukken, offerkjær. Ofte vanskelig at skjelne fra en Dæmon. Forfærdelig i sin Vrede, barsk selv i sin Venlighed. Hvad han gir til den bedende, det slænger han til ham i Fortørnelse, hvad han gives af ham, det griber han som et Rov. Er det den Gud, der skal dømme Himmel og Jord, da Gud naade de Retfærdige. Men den Gud har heldigvis aldrig existeret andetsteds end i de jødiske Skjaldes og Sagnfortælleres mægtige Fantasi [...]. Guderne skabte Menneskene siger Mytologien, Menneskene skabte Guderne siger den historiske Kritik"

(NKS 3389, 4°).

Den sidste sætning, der i en nøddeskal rummer det socialistiske syn på alle religioner, ligger bag Aakjærs første bog, stridsskriftet *Missionen og dens Høvding* (1897), og hans første roman, *Bondens Søn* (1899).

Missionen og dens Høvding (SV4 23-57) udsprang af hans forbitrelse over "den fordummende Magt, som en pervers og livsfjendtlig Religiositet kunde have over Menneskesindet" (*Før det Dages*, s. 175). Den livsfjendtlige religion var Indre Mission, der især takket være den demagogiske førerhøvding, Vilhelm Beck, havde bredt sig som en steppebrand over det ganske land. Aakjærs bog var et flammende indlæg imod missionen - denne inhumane afart af kristendommen, som truede med at forvandle et livsglad folk til en nation af helvedesangste mørkemænd.

Sit generalopgør med kristendommen fortsatte Aakjær i den stærkt selvbiografiske roman *Bondens Søn* (SV6 1-111). Til professor Valdemar Vedel forklarede han, at han havde "forsøgt at forme den [romanen] som en Bondesøns Udviklingshistorie, og især anstrengt mig for at paapege det religiøse Højtryk, under hvilket saa mange smukke Evner forkrøbles" (Bjerre: *Breve fra Jeppe Aakjær*, s. 197).

Bondesønnen hedder Jens Søndergaard, og man tør nok sige, at hans barndom står i skrækkens tegn. "Er Jens ikke en rar Dreng, saa kommer Bussemanden og tar ham" (SV6 14), truer en tjenestepige, og "senere hen erstattedes dette Uhyre af Postillernes Djævel, og der var ikke mange Træk at forandre eller føje til. Det var Bondebarnets og de Vildes Gud, født i Angst og Mørkerædsel, der her stod over ham med blodigt Gab" (SV6 15). Jens forstår, "at Gud var en vældig Straffer af Overtrædelser, en Hævner uden Glemsel og en Spejder uden Lige, hvis Øje intet Menneske kunde skjule sig for" (SV6 52).

Vendepunktet i Jens' liv indtræder, da han møder den kætterske særling Dons, der finder det tåbeligt at beskæftige sig med noget, hvorom man ingen viden kan have:

"hvilke herlige Kræfter gaar der ikke til Spilde under disse evige Abespring mod Maanen! Himlen, hvad vedkommer den os? Se engang derop! Ser *du* noget? Æther ser du. Og saa' nogen Moders Sjæl nogensinde andet end denne vigende, blaa, uigjennemskuelige Dejlighed? Men af

dette vigende Blaa dannede alle Tider og Folkeslag deres Guder, skiftende som de drivende Skyer, og som Skyer er de ogsaa vejret hen"

(SV6 80).

Gud er slet og ret "en Omskrivning for alt det, Menneskene ikke ved" (SV6 79), hvorfor han nødvendigvis må lide en langsom død i takt med, at videnskaben forklarer flere og flere af tilværelsens gåder. Livskunsten består kort sagt i, at "se Livet mandigt i Øjnene og hævde: Der sker ikke andre Mirakler end dem, du selv lar ske" (SV6 82). Jens overtager Dons' areligiøse livsopfattelse, og samtidig med at han kaster kristendommens åg af sine skuldre, forsvinder også alle kvælende syndsforestillinger som dug for solen. Hidtil har han skammet sig over sin erotiske betagelse af hjemstavnsens bugnende bondepiger, men nu forstår han, at den seksuelle drift er en naturlig del af menneskelivet og derfor aldrig kan være syndig.

Men selvom Jens fuldstændig underkender den tro, hvorpå hans aner igennem generationer har bygget deres liv, er han fortsat "et Muldets Barn, bundet med uoverrivelige Baand til sine Fædres Jord" (SV6 109). Romanen ender da også med, at han - efter et kortvarigt intermezzo i København - vender tilbage til sin hjemegn, hvor han overtager fødegården. Tilsyneladende er han tilbage ved sit udgangspunkt, og dog er alt anderledes. Hans forfædre levede og døde i Djævelens skygge, men "fra de Aandslænker, som *de* havde baaret, følte han sig løst. Hans Sind husede ikke mere nogen Frygt for hans Slægts onde og straffende Afguder, men bredskuldret og sund skulde *han* nynnende bære sin Sædekurv hen over den Jord, som de havde pløjet med Djævlen paaskrævs over Plovaasen" (SV6 109). Man kan give den fædrene livsform ny gyldighed, såfremt man overvinder den fædrene tro. På denne vision er romanen skrevet. Jens går frygtløst ind i hverdagene uden at længes efter en nådig Gud eller at frygte en ondskabsfuld Satan. Mennesket er alene i universet. Men livet er også godt nok i sig selv, når blot man bruger det til at føre slægten videre på den jord, ens forfædre har levet på i århundreder. Slægtskontinuiteten og bundetheden til jorden erstatter Paradis og Helvede.

Det jyske bondeliv - Det velsignede arbejde

"Der dukker af Disen min Fædrenejord". Med denne intonation starter digtet "Jylland" (SV1 111-113), hvormed Aakjær åbner afdelingen af "Hjemstavns-Sange" i *Fri Felt* (1905). Placeringen er valgt: Det var jo netop en lille afkrog af halvøen - Fjends Herred - han som den første påtog sig at indskrive på det litterære Danmarkskort. Han påbegyndte sin generobring af barndomslandet, efter at han med sine to første bøger havde afklaret det religiøse spørgsmål. Først da var han psykologisk sat fri til at koncentrere sig om sin hovedindsats som forfatter: en sansemættet, nøgtern registrerende og dog samtidig poetisk kortlægning af det fædreland, der dukkede op af disen. Det lå i Aakjærs natur, at han ganske uproblematisk var i stand til at betragte landbolivet igennem to forskellige brillesæt: Når han tog det ene på, løb hans sind fuld af en dybfølt glæde over den vestjyske naturs særegne skønhed, og han lovpriste bondens ærlige arbejde i en række digte, som er blevet folkeeje; når han tog det andet på, sprang den forfærdelige sociale nød ham i øjnene, han blev grebet af en retfærdig harme og fordømte den uværdige måde, hvorpå nogle mennesker kynisk udnyttede andre - ovenikøbet med samfundets accept. Umiddelbart virker de to synsvinkler uforenelige, men ved nærmere eftertanke kan man måske sige, at de i virkeligheden komplementerer hinanden: Bondens arbejde i stalden og på marken er *i sig selv* velsignet, fordi han i modsætning til f.eks. en kontormand indgår i et stofskifte med naturen, det er *de ydre omstændigheder* (de dårlige jordlodder, den grove udnyttelse), som alligevel forpester alt for mange af hans dage. Men disse omstændigheder kan forandres!

Overalt i sit forfatterskab opererede Aakjær skiftevis med de to synsvinkler, dog må man sige, at drivkraften bag hans romaner og noveller overvejende var hans sociale indignation, mens en stor del af hans lyrik er natur- og mindedigte, hvor bonden betragtes som en del af naturen og ikke som en del af samfundet (det sociale hierarki er fraværende).

Bondens liv og arbejde, hans sind og hans værk, var i det hele taget et uopslideligt emne for Aakjær. Ja, hele hans forfatterskab kan i virkeligheden opfattes som variationer over dette tema. I kraft af sit erhverv er bonden mere end nogen anden afhængig af mulden og vejret, og derfor viste Aakjær ham altid i hans samspil med naturen. For hedebonden udgjorde den karrige jord tilværelsens uafvendelighed, og da eksistensvilkårene nu én gang var så barske, blev han også selv ualmindelig hårdfør. Stejl, stridbar, påholdende, ordknap. Sådant var hans sind. Og så længe han overhovedet magtede det, fortsatte han med at dyrke sit beskedne jordlod, mens han henlevede sit liv med Gud som den øverste myndighed. Mandigt affandt bonden sig med, hvad livet måtte byde ham. Den sørgmodige resignation var hans varemærke: "Guds Villi taaler ingen Nokken" (SV6 295).

Intetsteds har Aakjær beskrevet bondens arbejde skønnere end i sit lyriske hovedværk, *Rugens Sange og andre Digte* (1906). Som titlen indikerer falder det i to afdelinger - "Rugens Sange" og "og andre Digte" - hvoraf den første udgør en sammenhængende suite bestående af et forspil og et dusin digte, hvori vi følger vinterrugen, fra den lægges i efteråret, til den høstes om sommeren (SV1 218-235).

Forspillet slår stemningen an: "Jeg lægger mig i Læet her ved Storrugens Rod, / jeg lytter, og jeg lytter, til det synger i mit Blod" (SV1 218). Rugen står enhver bondefødt nær - dens klokkespil udgør "den kjære danske Lyd, hvorved vi voxed op" (SV1 218) - og i de efterfølgende digte fortælles dens historie.

Det starter alt sammen med, at bonden en efterårsdag går op på sit loft, hvor han henter sæden, som han derefter sår, mens skyen står lav og tung, blæsten jager med løvet, lærken triller og viben klager: "Sæden flyver fra hans Haand og springer højt af Glæde: / atter er den given hen til Jordens Moderskjød [...] / Stort og Smaat - det væves ind i Bondens Alvorstanke; / aldrig er hans Kald saa skjønt, som naar han saar sin Rug" (SV1 219).

Når rugen er sået, strider den sig heltmodigt igennem den barske danske vinter. Uanset vejrliget glemmer den aldrig sin opgave: "Det er, som du vidste: I Lykke og Nød / du strider for Menneskets Brød" (SV1 220). Da foråret kommer, udspiller der sig et sandt leben ved rugmarken: Den fattige, gigtplagede Ane Malén tjener surt til dagens brød ved at fjerne sten fra "den Riges Rug" (SV1 221), den knibske Anna og hendes "Hjertenskjær", Anders, finder efter nogen tøven sammen ved rugskellet, mens "Rugen ringled vidt og bredt om Kys og Kjærlighed; / hvad det mindste Ax har hørt, den hele Ager ved" (SV1 223), og Jens og hans viv går en runde på deres gård, mens de fryder sig over, hvor godt rugen står.

Omsider falder "Velsignelsens lysende Naade" (SV1 225), regnen, hvilket tegner godt for høsten. Den er et af årets absolutte højdepunkter: "Og aldrig stemmes en Sjæl saa glad, / det være sig Mands eller Kvindes, / som naar det dufter af Myntens Blad, / og Negene samles og bindes" (SV1 226). Først skal leerne slibes, og så går det ellers løs: "Og nu hvæsser vi vor Le, / og saa mejer vi vort Korn, / og saa favner vi vor Kvinde under Maanens Horn" (SV1 227).

Når rugen er høstet, køres den hjem og bæres ind. Højdepunktet i dens cyklus fra såsæd til menneskeføde indtræder, når den bliver bragt i lade. Og Aakjær har intet glemt: "Nu er det længe siden, / men end det gjemmes i *mit* Sind, / hvordan i Barndomstiden / den kjære Rug kom ind" (SV1 233). Først breder mor "et Klæde / saa ømt som nogen Højtidsdug" ud, så

man kan modtage rugen som "en Hædersgjæst", så lægger far vesten "og sér saa indadvendt: / En Skjælven i et ydmygt Sind, / en Bøn til Altets Skaber, / før Avlen bringes ind" (SV1 233). Da rugen efter en lang dags hårdt, men lykkeligt arbejde er bragt tørt og sikkert i lade, går alle veltilfredse til ro: "Saa slutter Far i Jesu Navn, / og Hjemmet gaar til Hvile / med Høsten i sin Favn" (SV1 235).

"Rugens Sange" er både en almengyldig beskrivelse af bondens gerning til alle tider og en historisk tidsbundet skildring af bondelivet, som det formede sig i Fjends i 1870'erne. Betegnende nok veksler Aakjær ganske uproblematisk mellem benævnelserne "Bonden" og "Far".

Da Aakjær i høj grad digtede på sine barn- og ungdomsminder fra Fjends, blev hans synsvinkel i sagens natur bagudrettet. Det bondesamfund, han skildrede med så stor indfølelse, var verden af i går. På midten af sin livsbane stoppede han op, flyttede tilbage til sin hjemstavn (omtrent) og begyndte at digte om den. Han *måtte* søge tilbage til de steder, hvor han første gang tog verden i besiddelse. Hjemdriften er lige så uudryddelig som seksualdriften. Hvis vi i vort livs forår drager ud (som Ole på knolden), må vi nødvendigvis i vort livs efterår valfarte fra "det yderste Hav" til barndommens bæk for at lytte til "Mindernes Suk": "Hvad var vel i Verden det fattige Liv / med al dets fortærende Tant, / om ikke en Plet med en Dal og lidt Siv / vort Hjærte i Skjælvinger bandt! / Om ikke vi drog fra det yderste Hav / for bøjet og rynket at staa / og høre de Kluk, / de Mindernes Suk / fra Bækken, vi kyssed som smaa" (SV1 113). Gensynet med barndomslandet er ofte forstemmende. Forventningsfulde valfarter vi hjem til den "muntre Skjæbneflod" (SV2 48), vi levede ved og badede i, da vi var børn, blot for at erfare, at alt er forandret. Tunge om hjertet må vi mindesyge konstatere, "at alt er Grus, / din Barndoms Grund, din Moders Hus, / hvor maa dit Hjærte bløde" (SV2 46). Livets grundlov er grum og ubarmhjertig: "Det gamle falder, det ny bestaar" (SV1 198). På et eller andet tidspunkt går alle menneskers barndomshjem til grunde, "men Mindet slaar / sin Kreds derom alle Dage" (SV1 197). Ved synet af et lille barn i en vugge forestiller Aakjær sig, hvordan det engang vokser sig stor og stærk, bliver gift og bosat, kort sagt "bliver Mand som vi andre" (SV1 198). Og så vil også denne granvoksne kraftkarl blive aldeles blød om hjertet, når han opsøger det sted, hvor hans nu forsvundne barndomshjem lå: "Saa staa du vel, som vi andre staa, / og tryller Ranker om sunkne Stene / og stirrer ud mod en falden Gaard, / mens Solen synker bag Grene" (SV1 199).

Mindedigtene udgør en selvstændig afdeling af Aakjærs lyriske produktion, men bevidstheden om, at det er en tabt verden, han giver poetisk mæle, er allestedsnærværende. Den giver hans digte deres helt særegne, vemodige grundtone. Hvad han fortæller om, skete for længe siden. I dag er alt anderledes. Rokken står.

Når alt dette er sagt, skal det dog tilføjes, at for Aakjær var naturen *altid* en kilde til glæde og forundring. Den dulmede smerten over det tabte. Hans smittende livsglæde kommer allerbedst til udtryk i "Sundt Blod" (SV1 240-241), som rummer en hel livslære på vers. I den første strofe deklameres den fundamentale optimisme, hvorpå digtet er skrevet, nærmest demonstrativt: "Jeg bærer med Smil min Byrde, / jeg drager med Sang mit Læs; / jeg er som den vilde Hyrde, / der gjenner sit Kvæg paa Græs" (SV1 240). Jeg'et har godt nok sine problemer at slås med, men det bærer og drager dem med smil og sang. Ingen problemer er så knugende, at sindet ikke lettes, når man blot går ud i naturen, der er så overvældende, at jeg'et ej finder "tolkende Ord" og derfor må blæse i sin skalmeje til "Bukkene bræger af Fryd" (SV1 240). I digtets 4 første strofer optræder ordet "jeg" hele 7 gange, hvorpå læseren omsider inddrages i det femte og sidste: "Hvor kan I dog gruble og græde, / saa længe Guds Himmel er blaa! / Mit Hjærte skjælver af Glæde, / blot Duggen dynker et Straa" (SV1 241). Det er svært at bevare pessimismen, når man står ansigt til ansigt med den skinnende sol, den blå fjord, de

sejlende skyer og duggen, der tynger et strå.

Det jyske bondeliv - Den forbandede udbytning

Ved udgangen af 1800-tallet var klasseforskellene på landet meget store. Nok var alle landmænd bønder, men nogle bønder var unægtelig mere lige end andre! De lod sig inddele i tre klasser: 1) godsejere/proprietærer, 2) gårdmænd/boelsmænd og 3) husmænd/ daglejere. Den øverste klasse var på retræte, den mellemste befæstede konstant sin position, mens den nederste kæmpede for blot at overleve. Gårdmændene dominerede overalt - økonomisk, kulturelt og politisk - og de levede af det slidsomme arbejde, medlemmerne af den nederste klasse udførte. Skønt den omfattede halvdelen af landbefolkningen, ejede den kun 2 % af jorden. Den jordlod, husmændene havde mulighed for at købe, var så lille, at de var tvunget til at arbejde for gårdmændene for at holde den allerværste sult fra døren.

Således var den sociale lagdeling i det landbosamfund, Aakjær voksede op i. Hans "Iagttagelsesfelt" var "Boelsmanden og den mindre Gaardmand, - den jordløse Husmand og Landarbejderen har jeg aldrig kendt" (*Viborg Amts Social-Demokrat* 8.10.1902). I de natur- og mindedigte, der er omtalt ovenfor, optræder de sociale skel kun i glimt, men i Aakjærs kampdigte er de sat i centrum.

Som agitator opererede han med en række faste modsætningspar: Oppe/nede, lys/mørke og varme/kulde. Overklassen lever et mageligt liv *oppe* i lyset og varmen, underklassen slider sig halvt ihjel *nede* i mørket og kulden. Med sine kampsange ville Aakjær bringe de underprivilegerede - daglejere, husmænd, arbejdere, tyende, kvinder - til at forstå, at de kun får deres berettigede plads i solen, såfremt de står sammen og er indstillet på at kæmpe for deres sag: "Vild Fattfolk kuns støtt hinaan, / mod hwad der søn vil gnaw wos, / saa skuld I se, hwor vi sku kraan / og aalle mie klav wos. / Men Smofolk ved ett, hwad de kan, / får de staar te æ Hammel; / de kund jo løwt æ hiele Land, / saatt *de* dje Rygge sammel" (*SV* 2 2).

I lejlighedssangene "Kommer I snart" (*SV* 1 262-263), "Tyendesang" (*SV* 1 263-264) og "Arbejdersang" (*SV* 1 134-135) henvender Aakjær sig direkte til hhv. husmænd, tyende og arbejdere. Fælles for dem er, at de skaber samfundets værdier - uden selv at få nævneværdig del i dem. "Vi harved din Ager, vi skar dine Neg, / vi strigled din blommede Hest, / vi lytted bag Stalden til Rotternes Leg, / naar selv du gik pyntet til Fest. / Du drømte paa Bolstre, / vi slumred paa Halm" (*SV* 1 264). Sådan tiltaler tyendet ("vi") gårdmændene og godsejerne ("du"), mens arbejderne tålmodigt forklarer den hovne junkerspire, som stolt peger på sit adelsvåben, hvem der egentlig bærer verden på sine skuldre: "- *Vi* er Børn af dem, der brugte Hakken / ligefra den første Fortids-Old. / Adel, Fyrster steg paa *vore* Rygge, / og vi bar dem over Ørknens Sand; / fedeligt de sad i Palmers Skygge, / naar vi andre savned Brød og Vand" (*SV* 1 134). Udnyttelsen har fundet sted i århundreder, men nu skal det være slut med at spise "Trællens Æde af Hundens Fad" (*SV* 1 263). Sammen skal de underprivilegerede sprænge deres "Tusindaars-Lænke", sammen skal de kæmpe for deres naturgivne ret: "Staa ej bundne jer Bødler bi! / - kommer I snart! - / grib jer Spade og hug jer fri! / I er tusind, hvor de er ti! / - kommer I snart, I Husmænd!" (*SV* 1 263). Først når ingen lever af at udnytte andre, kan alle være frie: "Da pløjer vi muntre vort bølgende Land, / naar først vi har friet vor kuede Stand / fra Tusindaars-Trældommens Nat" (*SV* 1 264).

Selve revolutionen, hvor udbytterne og de udbyttede går i struben på hinanden, har Aakjær morsomt beskrevet i digtet "Ko og Hjort" (*SV* 1 285-288). En forsulten husmandsko får en dag nok af sit elendige liv på en udmarvet jordlod, hvorfor den tændt af en "Oprørsgnist" søger ind i lensgodsets dejlige skove med deres "grødegrønne Sletter" (*SV* 1 286). Her forsøger en

standsbevidst hjort at forskrække koen, som "vralter saa tungt og saa trygt, / hun kjender vel til Sult men kun lidet til Frygt" (SV1 287). Da junker-hjorten ikke kan skræmme plebejer-koen bort, sætter den "et saadant Ribbensstød" ind, "at Koens Harm og Smerte som Brøl af Struben skød" (SV1 287). Et slagsmål tager sin begyndelse, "som næppe før er set; / ej nogen turde gjætte, hvem først sattes Bét" (SV1 288). I kraft af sin "voldske, plumpe Bersærke-Boxerkunst" sejrer koen til sidst over den spænstige og gratiøse hjort, som flygter "i hinkende Spring efter talrige Knæk. / Men Koen hun rejste en Brølen saa lang, / at Lehnsskovens Sletter de skogrende klang" (SV1 288). Og Aakjær er ikke sen til at udlægge teksten: "Du Husmand derhjemme paa din simestukne Lo, / naar vil *du* stinde Nakken en Dag som din Ko!" (SV1 288).

Aakjær brugte nok lyrikken som et våben i klassekampen, men det var alligevel fortrinsvis i hans prosa, at han systematisk afdækkede, hvordan "de store" på alle tænkelige måder udnyttede "de små".

Enkelt og hjertegribende skildres rovdriften på de forsvarsløse i novellen "Da Hyrdedrengen skulde i Skoven" (SV7 43-55). Året rundt slider hyrdedrengen Per hos den nærige gårdmand Stafen, men endelig får han en dag fri til at tage på en sommerudflugt sammen med sine klassekammerater. Inden det kommer så vidt, har Stafen beklaget sig i en uendelighed over tidernes forfald, og når han overhovedet giver Per fri, er det kun, fordi han ikke vil være til grin i de andre gårdmænds øjne: "Om Kreaturerne bejser ad Helvede til, hvad gjør det, bare Drengen morer sig. Jow, aaejow! Han skal paa Ferietur; han skal i Skoven, naar en anden maa gaa ved Arbejdet" (SV7 44). Da den store dag oprinder, er Per tidligt oppe for at være helt sikker på ikke at komme for sent til toget, der skal føre ham ud i den store verden, ud til eventyret. Men ak: I den årle morgenstund tvinger Stafen ham til at genne kreaturerne ud med det resultat, at han netop kommer for sent. Pers hæsblæsende løbetur ned til stationen er skildret, så man sidder med hjertet oppe i halsen. Og da han når frem, få minutter efter at toget er kørt, er det næsten ikke til at bære: "Den grønne Skov med Fjorden omkring, de glade Kammerater, Legen, Dansen, Musikken, den dampende Kaffe og den liflige Hvedekage - *alt* tykkes han nu det forsvandt bag Røgen af det bortdampende Lokomotiv" (SV7 54). Den grædefærdige Jens får en kop kaffe og en kage hos den venlige stationsforstander, og så kan han ellers traske hjem til endnu en grå arbejdsdag. En stor oplevelse blev nægtet ham, blot fordi hans husbond absolut skulle udnytte hans arbejdskraft til den sidste blodsdråbe: "Har de nu ikke Synd af at lade et Barn komme for sildig, der kun én Gang om Aaret har en bitte Glæde!" (SV7 53).

I sin bedste roman, *Vredens Børn* fra 1904 (SV6 439-650), beskriver Aakjær, hvordan gårdmænd fuldstændig skamløst udnytter deres underkuede tjenestedrenge og

-karle. Ved udgivelsen af bogen udtalte han: "Tjenestekarlen, Fattigmandens Søn, der senere bliver Husmand ude paa det af Gud forbandede jyske Sand, er Danmarks mest tragiske Type. Hans Liv er Slid og atter Slid, fra han næppe kan knappe sine Bukser, til han som en gammel, krumbøjet Mand stavrer om med Kæp i Haand mellem nogle magre Faar derude paa Lyngen" (*Social-Demokraten* 7.10.). *Vredens Børn* handler om en fattigmandssøn, der nægter at acceptere et liv i forudbestemt armod.

Per, som han hedder, kommer allerede ud at tjene som 11-årig, og vi følger ham gennem det næste tiår, hvor han bliver tjenestedreng og sidenhen karl hos tre forskellige gårdmænd, der alle udnytter ham på det groveste. Arbejdstiden er lang og hård - fra kl. 4 til kl. 22-23 - lønnen er ussel, og boligforholdene er mildest talt elendige - tjenestedrengene og karlene bor sammen i uhumske båse i staldene. Per ville måske have affundet sig med sin skæbne, hvis ikke han havde mødt vildmanden Goj, som underkender hele det bestående klassesamfund:

"I skulde gjøre Oprør, I Taabenakker! Revolution, Dæwlen bryde mig! [...] Slut op! Rot jer sammen, for Satan! Hvorfor lar I jer træde paa? [...] Jeg har tjent i alle Lande; jeg har vogtet Faar i Australien og drevet med Kvæg i det yderste Brasilien; men Dæwlen bryde mig, om jeg nogetsteds paa den runde Jord har truffet saa tyranniske og snæversindede Husbønder som blandt denne udskregne "oplyste" Gaardmandsklasse her i dette stemningsfordrukne Flødeland"

(SV6 506-507).

Gøj vækker Pers revolutionsinstinkt (SV6 508): "Og gjør man dig Fortræd - og det gjør man jo daglig - saa knyt din Næve i Bukserne, til du en Dag bliver stærk nok til at svinge den lige i Planeten af dette maskraadne, gaardmandshovne Penge-Samfund". Per indser, at samfundssystemet må laves om helt fra bunden af, for det er jo grundlæggende uretfærdigt, at nogle få kan berige sig på de manges bekostning. Som socialist har han svært ved at få arbejde som daglejer, og ingen gårdmand kunne drømme om at ansætte ham som karl. Da han ingen muligheder ser for at forbedre sin situation herhjemme,

emigrerer han til mulighedernes land: Amerika.

Vredens Børn affødte en hidsig debat: Hele 800 harmdirrende avisartikler blev det til! Enkelte lovpriste Aakjær, forbi han havde mod til at afsløre landproletariatets umenneskelige livsvilkår, men de fleste fordømte ham på det kraftigste. Kritikerne mente, at *Vredens Børn* ikke var en roman i traditionel forstand, men derimod "Socialialistisk Agitation under literære Former" (*Vendsyssel Tidende* 17.11.1904). Agitationen lå i, at Aakjær overdrev hæmningsløst, at han fremdrog specielt uheldige eksemplarer af gårdmandsklassen, at han var ensidig, at han var tendentiøs, at han generaliserede på baggrund af iagttagelser i et fjernt jysk herred, og at han beskrev forhold, som lå en snes år tilbage i tiden. Aakjær tog kritikken med sindsro. Han havde belæg for hver eneste detalje i bogen og var i øvrigt en svoren tilhænger af den så foragtede tendenslitteratur: "enhver levedygtig Literatur maa være tendentiøs, ellers er den ligegyldig [...] At forlange af Digtningen, at den ikke maa ha Tendens, er som at forlange af et Skib, at det ikke maa ha en bestemt Retning" (*Fra Sallingland til Øresund*, s. 111).

Debatten omkring *Vredens Børn* medførte, at der blev stiftet en socialdemokratisk tyendeforening, og at rigsdagen nedsatte en tyendekommission, der skulle fremkomme med forslag til en revision af den forældede tyendelov fra 1854. Aakjær blev tilbudt en plads i kommissionen, men han afslog med den begrundelse, at en forfatter må være frit stillet. I 1921 blev tyendeloven (der bl.a. tillod en husbond at afstraffe sine folk korporligt) ophævet som et resultat af kommissionens arbejde. Således er *Vredens Børn* vistnok den eneste danske roman, der har medført en lovændring!

Tematisk sammenfatning - Mindets og forandringens digter

Som forfatter var Aakjær bestemt af to faktorer: Sin bondeafstamning og sit socialistiske engagement. Denne dobbelthed gjorde ham både til *mindets* og *forandringens* digter.

Først i trediveårsalderen indså Aakjær, at hans livs bestemmelse var at kortlægge den jyske bondes arbejde, sind og væsen. Når han kunne gøre det med så stor indlevelse, var det fordi, han beskrev det landbosamfund, de mennesketyper og den natur, han kendte fra sin opvækst i Fjends. I hans sind lå talløse erindringsbrokker - "NU er det længe siden,/men end det gemmes i *mit* Sind" (SV1 233) - som han gennem en kunstnerisk forarbejdning transformerede til usentimentale mindedigte, hvori han gav den verden, der for længst var gået al kødets gang, poetisk mæle. I sit kulturhistoriske forfatterskab og med sine Blicher-

studier overskred han sin egen tidshorisont og pejlede sig ind på bondens eksistensvilkår flere århundreder tilbage.

Samtidig med at Aakjær søgte tilbage og skabte sin ypperste kunst på sine barndoms minder, var han - paradoksalt nok - også forandringens mand, som aktivt kæmpede for fremtidens nye samfund. Socialisten Aakjær vidste alt om livsgodernes uretfærdige fordeling: I sit prosaforfatterskab viste han, hvordan "de store" (herremænd, store gårdmænd) konsekvent udnyttede "de små" (husmænd, daglejere), og i sine agitatoriske kamptaler plæderede han for radikale forandringer af revolutionslignende karakter, som én gang for alle kunne bringe udnyttelsen til ophør. Endemålet var det ligeværdige samfund, hvor ingen kunne leve af andres arbejde, og hvor alle havde lige ret til at udvikle deres menneskelige potentiale.

Bagud og fremad - det var de poler, hvorimellem Aakjærs forfatterskab svingede. Med sine følelser, arven fra moderen, og sit lyriske digtersind var han bundet til det 19. århundredes almueverden, med sin forstand, arven fra faderen, og sin socialistiske overbevisning trådte han ind i det 20. århundrede, hvor kampen skulle stå for det nye idealsamfund.

Modtagelse

Forfatterskabets modtagelse og efterliv

Aakjær valgte fra sin første fremtræden på den litterære arena éntydigt side til fordel for det jyske, og det bragte ham i et livsvarigt modsætningsforhold til anmelderne i København. I et interview fra 1924 udtalte han på alle hjemstavnsforfatteres vegne:

"Ulykken i dette Land er, at de toneangivende Kritikere altid har staaet fremmed overfor alt det, der hænder 7 Kilometer udenfor Hovedstaden. Vore Typer, vort Milieu, vore Naturstemninger vækker hos dem aldrig Genkendelsens Glæde; vor Dialekt er dem komplet uforstaaelig; derfor er deres Bedømmelse af vore landlige Værker altid mærket, i bedste Tilfælde af en kølig Velvilje, men hyppigst af Blaserthed og Kulde, der kan stige til Forfølgelsessyge. Jeg har været ude for alle Grader"

(*Verden og Vi*, s. 359).

Livet igennem måtte Aakjær døje med en uforsonlig presse, der i bedste fald så med velvilje på nogle af hans digtsamlinger. Hans romaner, derimod, blev affærdiget som tendentiøs rabalder, og hans skuespil blev direkte latterliggjort.

Men selvom mange toneangivende kritikere vendte tommelfingrene nedad, opnåede Aakjær alligevel en enestående folkelig popularitet, som kulminerede, da han på sin 60-års fødselsdag blev hyldet af det danske folk på Københavns Rådhus. Ved den lejlighed udtalte professor Vilhelm Andersen de ofte citerede ord: "Han taler og synger os baade sønder og sammen. Dvs. han har talt os sønder, fra hinanden, og sunget os sammen igen. Naar han har rejst Skellene i den stridige Særfølelse i sine Taler og Fortællinger, har han faaet os til at glemme dem for den dybe Samfølelse i hans Sange" (*Min Hædersdag*, s. 17). Ét eksempel turde være nok: Da Aakjær i 1904 udgav *Vredens Børn*, blev gårdmændene i Fjends så forbitrede, at de truede med at gennembanke ham, men da han året efter udgav *Fri Felt*, blev de selvsamme gårdmænd så bevægede over naturskønne digte som "Jylland", at de tog ham til sig som deres digter!

I 1928 blev han af *Politikens* læsere valgt som Danmarks populæreste digter, og da han døde i 1930, kom de store ord frem en sidste gang. Naturligt nok hyldede de lokale aviser i skøn

samdrægtighed egnens store digter. *Skive Folkeblad* skrev (30.4.):

"Er Egnen ikke blevet rigere gennem det, Jeppe Aakjær har skabt? Han har gravet i den jydsk Muld som ingen anden. Han har hævet Skatte, som hver især kan ty hen til i kommende Tider og føle sig beriget af. Han har sagt de skønneste Ting med de jævreste Ord, og netop derved blev det stort. Derfor blev han Folkets kæreste Skjald, - han var den af vore mange Lyrikere, der naaede længst ud og trængte dybest ned i Sindene. Maaske har vi Digtere af et finere og mere kræsent Tilsnit, men de synger for de faa. Vi har ingen længer, der som han kunde slaa Spektret, saa et helt Folk uvilkaarligt lyttede, ingen, hvis jævne og enkle Sange i den Grad blev nærende Dagligkost for Menigmand som hans".

Men også de landsdækkende aviser hyldede Aakjær uden forbehold. Som en af rigets helt store sønner fik han en ligfærd gennem Jylland over Århus til København, hvor han blev brændt. På denne måde fik alle danskere mulighed for at tage afsked med deres nationalskjald.

Ved Aakjærs død spåede flere nekrologskrivere, at hans artikler og store dele af hans prosa ville blive glemt, mens de bedste af hans sange ville leve videre. De fik ret (omend *Vredens Børn* og nogle af hans noveller har fået en renæssance inden for den sidste snes år). Aakjær var allerstørst som lyriker, og Oluf Friis' ord står fortsat til troende: "Lyrikken er det Punkt, hvorfra alt i Aakjærs Forfatterskab udgaar og hvortil det vender tilbage, skærpet og rensat i Versets ædle Form" (*Den nye Litteratur*, september 1926). Derfor synger man fortsat Aakjær ved mange folkelige sammenkomster, og i folkehøjskolens sangbog er han den andenbedst repræsenterede digter (efter Grundtvig).

Ligesom Grundtvigs salmer og H.C. Andersens eventyr er "Havren", "Jens Vejmand", "Sundt Blod" og flere andre af Aakjærs sange en umistelig del af vores identitet som danskere.

Allerede i 1913 udgav Aakjærs nære ven K.K. Nicolaisen den første biografi om ham, og sidenhen er der udkommet en række bøger om hans liv og forfatterskab. Felix Nørgaards introduktion fra 1941 står stadig som et hovedværk, især pga. hans forbilledlige indføring i Aakjærs lyrik. Solvejg Bjerre, Aakjærs datter, har skrevet flere bøger om livet på Jenle, som både bygger på hendes egne erindringer og på arkivstudier. I 1980'erne udgav Bjarne Nielsen Brovst tre skrifter om Aakjærs liv i perioden 1886-95, som især er værdifulde, fordi de bringer fyldige citater fra aldrig udgivne breve. Senest har Henrik Fibæk Jensen i 1999 givet en populær indføring i hele Aakjærs liv og forfatterskab. Den monumentale Aakjær-biografi, der inddrager alle tilgængelige kilder, trænger helt til bunds i især Aakjærs lyriske univers og sætter forfatterskabet ind i en bred tids- og litteraturhistorisk sammenhæng, savnes dog stadig.

Af specialanalyser må især fremhæves Nørregaard Frandsens dybdeborende artikel fra 1997 om *Rugens Sange og andre Digte*. Flere af Aakjærs kendteste digte - "Sundt Blod", "Historiens Sang", "Karlsvognen", "Jens Vejmand", "Se Dig ud", "Karup Aa" og "For læng, læng Sind" - er gennem årene blevet gjort til genstand for særskilte fortolkninger. I 1981 foretog Hjordt-Vetlesen en nærlæsning af tre af Aakjærs romaner, og i kølvandet på genudgivelsen af *Vredens Børn* i 1979 udspandt der sig et veritabelt slagsmål om den rette brug af romanen i undervisningssammenhæng.

Tekstoplysninger

Den udgave, der er anvendt i ADL, og som der henvises til i dette portræt, er: Jeppe Aakjær: *Samlede Værker* I-VIII, 1918-19 (forkortes i ADL: SV).

I [Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800](#)

Jeppe Aakjær,

(Den røde Betænkning) DSL, 1996, gøres der rede for foreliggende udgaver i afsnittet om Jeppe Aakjær, s. 108-110.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi](#)

- [Aakjær-udgivelser](#)
- [Om Jeppe Aakjær og hans forfatterskab](#)
- [Om Aakjærs lyrik](#)
- [Om Aakjærs prosa](#)

Aakjær-udgivelser

Missionen og dens Høvding, 1897

Bondens Søn, 1899

Derude fra Kjærene, 1899

Vadmelsfolk, 1900

Fjandboer, 1901

Steen Steensen Blichers Livstragedie i Breve og Aktstykker I-III, 1903-1904

Vredens Børn, 1904

Fri Felt, 1905

Fra Jul til Sanct Hans, 1905

Rugens Sange og andre Digte, 1906

Livet paa Hegnsgaard, 1907

Paa Aftægt, 1907

Hvor Bønder bor, 1908

Mulm og Malm, 1909

Ulvens Søn, 1909

Den Sommer og den Eng -, 1910

Af gammel Jehannes hans Bivelskistaari, 1911

Naar Bønder elsker, 1911

Esper Tækki, 1913

Jævnt Humør, 1913

Jeppe Aakjær,

Sommer-Taler, 1913

Arbejdets Glæde, 1914

Hedevandringer, 1915

Jens Langkniv, 1916

Hvor der er gjærende Kræfter, 1916

Vejr og Vind og Folkesind, 1916

Himmelbjærgpræsten, 1917

Samlede Værker 1-8, 1918-1919 (forkortes i ADL: SV)

Aakjær forestod selv udgivelsen af *Samlede Værker*, som er forsynet med hans værdifulde noter. Alle de ovenstående titler på nær trebindsværket om Blicher er inkluderet i *Samlede Værker*. Teksterne gengives efter den seneste af Aakjær redigerede udgave. Især de tidligste prosabøger er - med forfatterens egne ord - "gjennemrettet i hver eneste Linje" (SV6 651). *Samlede Værker* er opdelt efter genrer, og inden for hver genre genoptrykker Aakjær sine tekster i en streng kronologisk rækkefølge. Det medfører, at kompositionen i de originale digt- og novellesamlinger er gået tabt (man kan slet ikke se, fra hvilke bøger teksterne stammer). Endvidere har Aakjær udeladt nogle af digtene i *Derude fra Kjærene*. Til gengæld rummer *Samlede Værker* noveller, digte og artikler, som ikke findes i Aakjærs tidligere udsendte bøger.

Hjærtegræs og Ærenspris, 1921

Pigen fra Limfjorden, 1921

Po fir glowend Pæl, 1923

Hejmdals Vandring, 1924

Rejsegildet, 1925

Under Aftenstjernen, 1927

Min Hædersdag paa Københavns Raadhus 10. September 1926, 1927

Fra min Bitte-Tid, 1928

Drengaar og Knøsekaar, 1929

Før det Dages, 1929

Langs Karupaaens Bred. Studier fra Hjemstavn, 1929

Fra Agermuld og Hedesand. Studier fra Hjemstavn, 1930

Konge, Adel og andre Sallingboer. Studier fra Hjemstavn, 1930

Gammel Brug og gammel Brøde. Studier fra Hjemstavn, 1931

Samlede Digte 1-3, 1931

Jeppe Aakjær,

Den kommenterede udgave, som Aakjær nåede at planlægge inden sin død, indeholder dels de digte, der findes i *Samlede Værker* bd. 1 og 2, og dels de digte, han skrev fra 1918 til sin død. Der findes ingen tilsvarende samlet udgave af Aakjærs prosaforfatterskab efter 1919.

Muld og Mænd. Studier fra Hjemstavnen, 1932

Fra Sallingland til Øresund. Studier fra Hjemstavnen, 1932

Digte og Noveller, 1932

Efterladte Erindringer, udg. af Georg Saxild, 1934

Breve fra Jeppe Aakjær. 1883-1899, samlet og udg. af Solvejg Aakjær Bjerre, 1944

Drøm og drama. Breve mellem Jeppe Aakjær og hans søskende, af Kamma Aakjær, 1990

Aakjær er en af de meget få danske forfattere, der har lavet en "Selvbibliografi"! I 1919 udgav han "Mit Regnebræt", som er en fortegnelse over *alt*, hvad han havde fået udgivet - selvstændige bøger, bidrag til tidsskrifter og aviser.

Om Jeppe Aakjær og hans forfatterskab

Nicolaisen, K.K.: *Jeppe Aakjær, 1913*

Schmidt, August F.: "Tro og Sagn i Jeppe Aakjærs Digtning" i: *Dansk Udsyn* 1924, s. 119-136

Buchholtz, Johannes/Nicolaisen, K.K.: *Sidste Rejse. Jeppe Aakjærs Ligfærd, 1930*

Raunkiær, C.: *Hjemstavnsfloraen hos Hedens Sangere Blicher og Aakjær, 1930*

Schmidt, August F.: *Jeppe Aakjær, 1933*

Schmidt, August F.: *Jenle og Jenlefesterne, 1935*

Bøgebjerg, Eilif: "Jeppe Aakjær som lokalhistorisk Skribent" i: *Danske Studier* 1939, s. 139-151

Hemmer Hansen, Eva: *Digter og Samfund, 1939, s. 116-133*

Fuchs, Reinhard: *Der dänische Bauerndichter Jeppe Aakjær, 1940*

Nørgaard, Felix: *Jeppe Aakjær, 1941*

Gandrup, Richardt: "Jeppe Aakjær" i: *Danske Digtere i det 20. Aarhundrede, bd. 1, 1951, s. 99-114*

Skrubbeltrang, Fridlev: "Jeppe Aakjær" i: Richard Andersen og S.Haugstrup Jensen (red.): *Kapitler af dansk digtning fra Herman Bang til Kaj Munk, 1951, s. 197-223*

Woel, Cai M.: *Dansk Literaturhistorie 1900-1950, bd. 1, 1956, s. 26-39*

Frederiksen, Emil: "Jeppe Aakjær" i: *Danske digtere i det 20. århundrede, bd. 1, 1965,*

Jeppe Aakjær,

s. 117-152

Billeskov Jansen, F.J.: "Jeppe Aakjær" i: *Dansk litteratur historie*, bd. 3, 3. udg. 1971, s. 498-505

Kristensen, Sven Møller: *Den store generation*, 1974

Bjerre, Solvejg: *Den hvide rug, den blide rug. Jeppe Aakjær og "Jenle"*, 1980

Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise: "Jeppe Aakjær" i: *Danske digtere i det 20. århundrede*, bd. 1, 1980, s. 197-217

Danelund, Jørgen (red.): *Jeppe Aakjær. Årbog 1*, 1982; artikler af Flemming Harrits,

Solvejg Bjerre, Vagn Raahede, Finn Vadmand, Finn Slumstrup, Jørgen Danelund og

Ove Gibskov

Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise: "Husmandsdigtningen - protest og nostalgi" i: *Dansk*

litteraturhistorie, bd. 7, 1984, s. 50-57

Bjerre, Solvejg: *Livet på Jenle*, 1985

Brovst, Bjarne Nielsen: *Jeppe Aakjærs 17 dage i Viborg arrest 1887*, 1987

Brovst, Bjarne Nielsen: *Jeppe Aakjær på Askov Højskole 1887-1888*, 1988

Brovst, Bjarne Nielsen: *Jeppe og Marie*, 1988,

Bjerre, Solvejg: *Længe siden*, 1992

Fibæk Jensen, Henrik: *Jeppe Aakjær. Spillemand og stridsmand*, 1999

Om Aakjærs lyrik

Nielsen, Hans Jørn: *Til folket vi går. Omkring nogle Aakjærsange*, 1982

- *Rugens Sange og andre Digte*:

Andersen, Harry: "Jeppe Aakjær og Rugens Sange" i: *Ord och bild* 1955, s. 205-215

Nørregaard Frandsen, Johs.: "En skælven i et ydmygt sind - JeppeAakjær: *Rugens*

Sange" i: Inger-Lise Hjordt-Vetlesen m.fl. (red): *Læsninger i dansk litteratur*, bd. 3:

1900-1940, 1997, s. 76-94

- "Sundt Blod"

Brostrøm, Torben: "Digt og digterjeg. Jeppe Aakjær: Sundt blod" i: Thomas Bredsdorff

(red.): *Danske digtanalyser*, 1969, s. 135-142

- "Historiens Sang"

Jeppe Aakjær,

Eller, Edv.: "Jeppe Aakjær: Historiens Sang" i: *Dansk Ungdom* 1930, s. 520-522

Fibæk Jensen, Henrik: "Historiens sang. Om Jeppe Aakjærs historiesyn" i: *Dansk udsyn* 1990, s. 287-300

- "Karlsvognen"

Andersen, Harry: "To Hymner. Aakjærs "Karlsvognen" og Holsteins "Foraarsbøgen"" i: *EDDA* 1937, s. 433-445

Hakon Jørgensen, Bo: "Jeppe Aakjær: *Karlsvognen*" i: *Mastetoppe*, 1997, s. 311-313

- "Jens Vejmand"

Jepsen, Mads: *Jens Vejmand. En gammeldags Nutidsbetragtning*, 1910

- "Se dig ud"

Olsen, Gunnar: "Se dig ud" i: Roar Skovmand (red): *Dansk Nationalfølelse*, 1946, s. 110-119

- "Karup Aa"

Povlsen, Hans: "Ved kilden" i: *Digt og Læser*, 1958, s. 43-56

- "For læng, læng Sind"

Schütte, Gudmund: "Den skotske Hjærtenstein "Auld lang syne" gengiven på jysk" i: *Skivebogen* 1950, s. 60-64

Tang Kristensen, Johs. E.: *Skuld gammel Venskab rejn forgo - og to breve fra Jeppe Aakjær til Evald Tang Kristensen*, 1992

Om Aakjærs prosa

Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise: *Flugtens fængsel. Længsler og bindinger i Jeppe Aakjærs romaner*, 1981

- Romanen *Vredens Børn*

Nielsen, Harald: *Af Tidens Træk. Litterære Afhandlinger*", 1909, s. 68-76

Nørgaard, Felix: "Jeppe Aakjær: *Vredens Børn*" i: *Danske Samfundsromaner*, 1946, s. 49-65

Christensen, Hans Jørn: *Vredens Børn - en montage*, 1979

Svane, Marie-Louise: "Social kritik og folkelig tradition i Aakjærs roman *Vredens*

Jeppe Aakjær,

Børn" i: *Kultur og klasse* 38, 1980, s. 6-25

Thule Hansen, Vagn: "Natur og social bevidsthed" i: *Kursiv* 2/1982, s. 32-35

Hansen, Henrik: "Jeppe Aakjærs "Vredens Børn" - eller hvordan man bliver gal i hovedet" i: *Kursiv* 3/1982, s. 51-66

- Romanen *Jens Langkniv*:

Fibæk Jensen, Henrik: *Jens Langkniv - en jysk Robin Hood?*, 1993, s. 35-58

- Novellen "Sidsels Brudelys"

Nørregaard Frandsen, Johs.: "Den tavse sorg. Jeppe Aakjær: "Sidsels Brudelys"" i: Povl

Schmidt og Jørgen Gleerup (red): *Drift og socialitet*, 1983, s. 20-28

En udførlig litteraturliste findes i Henrik Fibæk Jensens *Jeppe Aakjær. Spillemand og stridsmand*, 1999, s. 322-332.

Henrik Fibæk Jensen

Henrik Fibæk Jensen (f. 1954) er cand.mag. i dansk, historie og filosofi.

Forfatter til bl.a. *Det egentlige liv - en bog om Johannes Buchholtz* (1995) og *Jeppe Aakjær - Spillemand og stridsmand* (1999)